

LA CRISI DE LA DEMANDA DE FORMACIÓ PROFESSIONAL A L'INICI DEL CURS 2021-2022

Francesc Colomé
Xavier Farriols
Josep Francí
Oriol Homs

Primera edició: febrer del 2022

Elaboració de continguts:

Francesc Colomé, Xavier Farriols, Josep Francí i Oriol Homs

Fundació Jaume Bofill

Cobertes: Anythink

Disseny i maquetació: Anythink

© Fundació Jaume Bofill, 2022

Provença, 324

08037 Barcelona

fbofill@fbofill.cat

<http://www.fundaciobofill.cat>

Creiem que el coneixement s'ha de compartir. Per això fem servir una llicència Creative Commons Reconeixement 4.0 Internacional (CC BY 4.0), llevat que en algun material indiquem el contrari. Us animem a copiar, redistribuir, remesclar o transformar els continguts propis d'aquesta publicació, per a qualsevol finalitat, inclosa la comercial. Només us demanem que reconegueu l'autoria de la creació original.

| ÍNDEX

1.	INTRODUCCIÓ	3
2.	QUÈ HA PASSAT?	6
3.	FACTORS QUE HAN ESTIMULAT LA DEMANDA DE FORMACIÓ	8
4.	GESTIÓ DE LA CRISI: LES MESURES APLICADES	12
5.	L'ENCAIX AMB LA DEMANDA D'OCUPACIÓ	15
6.	DÈFICITS ESTRUCTURALS QUE NO AJUDEN	21
7.	PROPOSTES	23

I 1. INTRODUCCIÓ

Durant el mes de setembre de 2021, els processos de matrícula a la formació professional inicial (FP, d'ara endavant) van tenir una certa presència en els mitjans de comunicació. Una presència sempre discreta però, en aquest cas, quantitativament superior a la que hi ocupaven en anys anteriors, que, val a dir-ho, solia ser molt poc rellevant. El motiu? Milers de persones s'havien quedat sense plaça assignada i, per tant, sense possibilitat d'accés a l'FP. Enunciat així, el problema és tan greu com preocupant. No seria acceptable que errors de previsió o de manca d'agilitat en la resposta malbaratessin la possibilitat que el nombre de persones que s'acullen a l'FP per tal de millorar les seves perspectives laborals continués creixent.

Crida l'atenció el to amb què, en termes generals, s'ha abordat la qüestió en l'opinió publicada. Ha prevalgut l'alarmisme («evidència d'un procés de privatització de l'FP»), el catastrofisme («una oportunitat perduda que l'FP mai recuperarà»), intents maldestres de relacionar la situació amb idees prefixades sobre l'FP i alguns jocs de mans amb les xifres. En termes generals, ho repetim, no s'ha tingut gaire en compte que l'origen del problema és, al capdavall, una bona notícia: que la demanda d'FP continua creixent. A partir d'aquí, la falta de resposta pot convertir un fet positiu en un problema (i greu). Però la hipèrbole i el to elevat no solen ajudar a trobar solucions, per bé que, de vegades, tampoc no sembla que es busquin.

Certament, el ball de xifres que s'ha produït no ha ajudat a l'objectivitat de la discussió. Les dades que l'Administració ha anat proporcionant podrien haver estat més clares i definitòries de la situació. Es pot entendre la complexitat del fenomen –intentarem aportar-hi llum en les pàgines que segueixen– però algunes omissions de dades han tendit a afegir incerteses a una situació prou delicada.

Té sentit, ara, un document d'anàlisi i propostes sobre una crisi que, mal que bé, ja ha remès? Rotundament, sí. En calent, només té sentit que hi intervinguin les institucions i els actors afectats per tal de trobar solucions d'urgència. Ara, un cop la situació s'ha refredat, encara que no sigui a gust

de tothom, és el moment d'aportar anàlisi, reflexió i propostes per evitar, d'aquí a pocs mesos, que la mateixa situació rebroti. Aquest és el sentit del treball que presentem.

Al llarg d'aquest treball ens referirem a la problemàtica de la matriculació tant a l'FP de grau mitjà com a l'FP de grau superior. És necessari, però, tenir molt present que es tracta de problemàtiques diferents.

En el grau superior, la funció professionalitzadora no s'ha posat en qüestió, ja que cada vegada es fa servir més com a via d'accés als estudis universitaris. En el cas del grau mitjà, la cosa canvia. La pressió social, les limitacions de l'oferta de llocs de treball clarament assimilables a aquest perfil de tècnic i l'augment de les taxes d'escolarització en la franja d'edat 16-18 es troben en l'arrel d'una evolució de l'FP de grau mitjà cap a una triple funcionalitat: escolaritzadora, una solució per a joves d'aquestes edats davant de la incertesa del mercat de treball i d'altres opcions que els puguin permetre l'emancipació; professionalitzadora, la funció per a la qual va ser dissenyada, i propedèutica, que s'ha reforçat pel fet que la flexibilitat que ha guanyat el sistema fa possible el disseny d'itineraris professionalitzadors que poden començar en un cicle de grau mitjà o fins i tot en un programa de formació i inserció (PFI, d'ara endavant).

No és el resultat d'una evolució programada: simplement ha estat un procés d'adaptació del sistema educatiu a allò que la societat li ha exigint. Aquestes funcions «adquirides» per l'FP de grau mitjà han fet que la crisi de matriculació hagi tingut un impacte i una transcendència qualitativament més rellevants en aquesta etapa educativa que no pas en el grau superior, adreçat a un alumnat més madur i sotmès a dinàmiques que admeten la comparació amb les dinàmiques pròpies de l'accés als estudis universitaris i a l'educació superior en general.

Acabem aquesta introducció amb una precisió terminològica necessària. Al llarg del document ens referirem a la demanda de formació (persones

que volen accedir als estudis d'FP inicial) i a la demanda d'ocupació (professionals que les empreses necessiten contractar). Si bé és clar que la crisi es produeix per la banda de la demanda de formació, també farem algunes referències a la demanda d'ocupació. En tot cas, l'encaix sempre complex dels dos tipus de demanda és una de les claus per a la interpretació d'una crisi que ha esclatat per l'increment de la demanda de formació.

I 2. QUÈ HA PASSAT?

El detonant de la crisi va ser el fet que, en finalitzar les dues fases ordinàries del procés de preinscripció i matriculació, el nombre de persones preinscrites que no tenien una plaça assignada fos de 12.611 als cicles de grau mitjà i de 13.794 als de grau superior.¹ En tot cas, la magnitud de les demandes no satisfetes va disparar les alarmes i va empènyer el Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya a obrir una fase extraordinària de matrícula. En les preinscripcions d'aquest període extraordinari ja s'observa una disminució rellevant de les xifres: 3.592 sol·licituds per al grau mitjà, de les quals 2.974 (el 82,8%) van acabar en matriculació, i 1.985 per al grau superior, que es van traduir en 1.280 matrícules (el 64,5%).

Al final de la fase extraordinària, no havien obtingut plaça en els cicles de grau mitjà 618 persones a les quals no va interessar accedir a cap de les 1.902 vacants encara existents; en el grau superior van ser 705 les persones sense plaça al cicle triat a les quals no va interessar cap de les 2.029 vacants que encara romanien.

És a dir, entre la segona assignació i la fase extraordinària, 25.082 persones preinscrites no havien obtingut plaça a l'FP. Què va passar amb aquestes persones? Es tractava d'un desistiment en massa resultant de la frustració de no haver obtingut plaça? Analitzat el tema al detall, no sembla que sigui així.

Aquest sentiment de frustració podríem aplicar-lo, en tot cas, a les 618 persones que van arribar al final del procés i no van obtenir plaça en un cicle de grau mitjà i a les 705 a qui va passar el mateix en el grau superior.

¹ El procediment de preinscripció i matrícula dels cicles formatius comença habitualment el mes de maig i té dues fases ordinàries: la primera culmina a mitjans de juliol amb la publicació de la llista d'admesos (i la matriculació subsegüent) i la llista d'espera; la segona, durant la primera setmana de setembre, permet als sol·licitants que no han obtingut plaça en la primera fase ampliar les peticions originals o bé demanar alguna de les places vacants disponibles. Aquest curs, a partir del 8 de setembre, el Departament d'Educació va obrir una fase extraordinària d'assignació de places que va acabar el dia 22 del mateix mes.

Evidentment, malgrat només representar el 2,74% dels demandants (48.483 preinscrits inicials), encara és una xifra massa alta. Intentem aclarir les causes per les quals es va arribar a aquesta reducció tan dràstica de demandants d'FP.

És un fenomen inèdit, sense precedents? No. Es tracta d'un fenomen que ja s'ha produït en altres anys –no per això menys preocupant– i que aquest curs ha tingut un pic destacat: **s'ha registrat un augment del 23% en les preinscripcions de l'FP de grau mitjà i del 17% en les de grau superior**, quan fins ara els percentatges d'increment de la demanda de formació eren sensiblement inferiors.

Però el fet en si està lluny de ser una novetat: **les dades de preinscripció són indicatives, però no són un reflex fidel del volum de persones que volen i poden accedir a l'FP**. Vegem un exemple que ho il·lustra bé: totes les persones que estan a 4t d'ESO o a 2n de batxillerat, així com les que s'han inscrit per fer les proves d'accés i les que tenen la possibilitat d'accedir des d'un PFI a l'FP de grau mitjà, o d'aquest grau al grau superior, poden, si així ho volen, preinscriure's per al següent curs escolar. Òbviament, no totes les persones superaran les proves o obtindran la graduació, amb la qual cosa ja tenim un primer grup de preinscrits que no podrà optar a la matrícula.

Si bé l'escreix de demanda ha afectat una bona colla de cicles formatius, en el cas del grau mitjà destaca clarament la preinscripció al cicle de Cures Auxiliars d'Infermeria (l'únic d'un any de durada), que aglutina un 20% del total de preinscripcions, i al de Sistemes Microinformàtics i Xarxes, que representa un 12,6% de les preinscripcions.

Intentem, a continuació, d'aportar algunes consideracions sobre aquest fet per tal de poder fonamentar propostes que puguin millorar allò que, en darrer terme, és l'encaix entre la demanda de formació i la d'ocupació.

3. FACTORS QUE HAN ESTIMULAT LA DEMANDA DE FORMACIÓ

Passant als factors que han incrementat la demanda de formació, n'hi ha un que, malgrat la dificultat de fer-lo correspondre a una xifra concreta, ha d'haver-hi contribuït poderosament: **els moments de creixement de l'atur tenen sempre una correspondència directa amb l'augment de la demanda de formació.** Aquest és un fenomen repetit i suficientment contrastat en totes les crisis econòmiques i d'ocupació. I la magnitud de la crisi desfermada per la pandèmia de la COVID-19 no podia sinó fer créixer la voluntat de moltes persones d'accedir a l'FP. Val a dir, també, que anticipar amb precisió les magnituds d'aquest increment de la demanda no era una tasca senzilla, atesa la precarietat dels instruments de prospectiva amb què compta el país.

Probablement, un dels indicadors de l'impacte de l'atur en l'increment de la demanda de formació el trobem en **l'augment notable de la preinscripció de majors de 20 anys.** De fet, una de cada 5 preinscripcions correspon a una persona de 20 anys o més. Si bé el fet que les persones adultes es decantin per l'FP per millorar la seva ocupabilitat és una realitat des de fa una bona colla d'anys, el pic d'aquest any és notable. Segurament es tracta de comportaments no habituals de diferents col·lectius –per exemple, del de persones acollides a un expedient de regulació temporal d'ocupació (ERTO)– en un moment en què la sortida de la pandèmia continua sent incerta. **La seva aposta per l'FP s'ha d'entendre amb tota la provisionalitat que la situació imposa i, per tant, no estranyen les renúncies a assignacions de places si la seva situació temporal experimenta canvis significatius.**

Hi ha diversos **factors interns del sistema educatiu** que, combinats, també han incidit en el creixement de la demanda de formació, especialment en el grau mitjà d'FP:

- 1.** El nombre **d'estudiants de darrer curs d'ESO i de batxillerat també ha crescut** (comparant el curs 2020-21 amb l'anterior): un 3,9% a l'ESO i un 4,7% a batxillerat.
- 2.** Per primera vegada a Catalunya, **els alumnes que han superat un PFI² han tingut accés directe al grau mitjà d'FP**. Aquesta possibilitat ha beneficiat un total de 6.433 alumnes, dels quals s'estima que entre un 80% i un 82% ha volgut accedir a l'FP de grau mitjà.
- 3.** **La concepció inclusiva de l'ESO**, que es concreta en especial en les adaptacions curriculars, ha ocasionat un canvi molt lent però sostingut dels criteris de graduació, amb l'augment subsegüent del nombre de graduacions a l'ESO i l'increment de candidats potencials per al grau mitjà.
- 4.** Ha crescut el volum de persones amb accés directe del grau mitjà al **superior**, la qual cosa també es pot haver traduït en un nombre superior de candidatures.

Encara que en alguns casos no hi hagi dades que puguin certificar aquestes afirmacions, creiem que es tracta de fenòmens que un estudi rigorós podrà confirmar. En tot cas, val la pena plantejar-les, encara que sigui a tall d'hipòtesi que valdria la pena contrastar un cop es disposi de les dades estadístiques consolidades.

El fet que comenci a obrir-se pas **una nova percepció social de l'FP pot haver ajudat, també, a augmentar la demanda de formació**. La campanya de la Generalitat just els mesos anteriors a l'inici de la pandèmia, la possibilitat de configurar itineraris professionalitzadors des del grau mitjà fins als

² El currículum del curs d'accés al grau mitjà s'ha inclòs en la part comuna dels PFI.

estudis universitaris o la diversitat d'oferta que permet de trobar la formació més adequada per a cadascú són factors que poden haver contribuït al pic de demanda de 2021.

Hi ha un darrer factor –que també plantejem a tall d'hipòtesi per la manca d'evidències que puguin verificar-lo de forma fefaent– que pot haver contribuït a l'increment de la demanda, concretament al **cicle de grau mitjà de Cures Auxiliars d'Infermeria**: el fet que sigui l'únic d'un any de durada.³ Això té com a conseqüència un cert ús del cicle com a «comodí»: per accedir a cicles de grau superior de la família professional de la sanitat, per tenir una credencial que faciliti l'accés a feines del sector de serveis a les persones, etc. Són usos que en si mateixos no representen un problema, però certament fan més complexa la planificació de l'oferta. Val a dir que la gran demanda que té aquest cicle és una constant dels darrers anys. Per als candidats, el cicle és atractiu per la seva orientació humanitària i social, i perquè té una bona inserció laboral i els adreça cap a un sector que presenta una bona ordenació de les seves professions i proporciona retribucions dignes, almenys en termes relatius. I, en un nombre destacable de casos, el cicle també marca l'inici d'una professionalització en el sector sanitari, tal com ja hem assenyalat.

³ En el disseny de títols d'FP que es va fer a l'empara de la LOGSE, hi havia un nombre reduït però significatiu de cicles formatius d'un any de durada. Entre 2008 i 2011, tots els cicles formatius van passar a tenir dos anys de durada, excepte el de Cures Auxiliars d'Infermeria, que deu anys després encara dura només un any. El bloqueig es produeix per la contradicció entre el criteri d'ordenació dels títols d'FP i la lògica d'ordenació de les professions sanitàries. Acordar la resolució d'aquesta problemàtica entre els responsables del Ministerio de Educación y Formación Profesional i els diferents actors del món sanitari comença a ser una necessitat urgent.

També cal fer esment específic de diverses **qüestions de procediment que incideixen negativament en l'eficàcia del procés de preinscripció i matrícula a l'FP** i tendeixen a crear una sensació de manca de transparència:

1. La doble preinscripció al batxillerat i a l'FP de grau mitjà –que té la seva correspondència en la doble preinscripció als estudis universitaris i a l'FP de grau superior– i, sobretot, la manca de sistemes de gestió que permetin fer un seguiment acurat de les opcions finalment preferides han afegit confusió a un procés que, a diferència d'altres anys, naixia ja molt tensat. Aquesta «boira» dificulta la presa de decisions d'urgència que permetin de corregir desajustos.

2. Un 74% de les preinscripcions són per a un sol cicle formatiu i el 15% per a dos cicles. Això només deixa un exigü 11% amb més joc d'assignació segons les opcions demanades. Dit d'una altra manera, deixa molt poc marge per adjudicar places demanades en segona opció. Aquest no deixa de ser un fet paradoxal: **amb un sistema d'orientació acadèmica i professional feble**, les opcions són molt assertives. Això semblaria indicar que hi ha una mena de «sistema d'orientació ocult» clarament disfuncional amb relació al conjunt de l'FP.

3. En menor mesura, hi ha aspectes de la **normativa d'inscripció** que ho acaben de complicar. Així, per exemple, si amb una bona nota d'accés no s'obté plaça al torn de matí (i no s'havia demanat torn de tarda), es passa a la cua en l'assignació de places del torn de tarda. I si hi ha molta demanda, es corre el risc de quedar sense plaça.

4. GESTIÓ DE LA CRISI: LES MESURES APLICADES

Davant la situació creada, el Departament d'Educació va prendre les decisions següents:

- ▶ Es van habilitar 58 grups classe més d'FP de grau mitjà i 2 d'FP de grau superior (als quals també se'n van afegir 8 de programes de formació i inserció).
- ▶ Es va incrementar la capacitat dels grups (ràtio professor-alumnes) en cicles amb més demanda que oferta.
- ▶ Es va posar en marxa una convocatòria extraordinària de preinscripció per poder assignar noves places que s'afegien a les vacants encara existents.
- ▶ Es va ampliar l'oferta dels cicles amb més demanda de l'Institut Obert de Catalunya (IOC).

També es va anunciar que, fruit de la col·laboració del Departament d'Educació amb el Servei d'Ocupació de Catalunya, es posarien a disposició dels demandants unes 1.400 places de formacions lligades a certificats de professionalitat, però a data d'avui no disposem de dades per avaluar l'impacte d'aquesta mesura que, en qualsevol cas, no sembla haver tingut efectes remarcables en la reconducció de l'escreix de demanda de formació.

És pertinent recordar, en primera instància, que la crisi es produeix sobre la base d'una planificació ja expansiva de l'oferta de formació professionalitzadora:⁴ es va preveure l'increment de 160 grups classe (100 de primer curs i 60 de segon, aquests darrers com a continuïtat del creixement

⁴ Inclou, a banda de l'FP de grau mitjà i superior, els ensenyaments artístics de grau mitjà i superior, els programes de formació i inserció, els de tècnics d'esports, etc.

del curs 2020-2021), als quals s'hi han afegit els 68 grups ja esmentats en la fase extraordinària. D'aquest increment de grups, el 83,6% és de titularitat pública i el 16,4% restant correspon a oferta concertada.

Els resultats finals de tot el procediment d'assignació de places indiquen que el problema no ha estat el volum de l'oferta –les vacants demostren que, globalment, era suficient–, sinó els «colls d'ampolla» produïts en determinats cicles formatius. I, de passada, també posen de manifest el marge de millora d'aquest procediment d'assignació.

Les mesures aplicades han permès, mal que bé, superar la situació de crisi. S'han alternat decisions amb un impacte relatiu –l'augment de ràtios és poc eficaç quan la demanda es concentra en pocs cicles, a banda de tenir efectes negatius en la qualitat de la formació, i la derivació a certificats de professionalitat no sembla haver funcionat– amb d'altres que sí que han contribuït a pal·liar la crisi: els grups de nova creació i la posada en marxa d'una convocatòria extraordinària que ha permès assignar noves places.

Alguna altra mesura, com **l'ampliació de l'oferta dels cicles amb més demanda a l'Institut Obert de Catalunya (IOC), presenta més ombres que llum.**

D'entrada, es constata que no va tenir una rebuda entusiasta: dels 118 preinscrits a Cures Auxiliars d'Infermeria, només s'hi van acabar matriculant 48; a Sistemes Microinformàtics i Xarxes, s'hi van matricular 30 dels 52 preinscrits. Per a joves de 16 anys, el model d'aprenentatge que facilita l'IOC és escassament adequat (és el revers de la moneda del que passa amb els adults). A més, en el cas del cicle de Cures Auxiliars d'Infermeria, l'IOC només té en oferta els crèdits corresponents a la part més teòrica del cicle: tots els aprenentatges vinculats a l'ús de tallers o laboratoris cal anar-los a fer a un centre de formació presencial.

Hi ha el risc, a més, que aquest recurs d'emergència esdevingui una petita fuga en el prestigi aconseguit per l'IOC en els seus 15 anys de trajectòria. És inevitable que aquesta derivació de demanda de formació presencial a formació no presencial sigui percebuda com una «solució de segona categoria» i se sumi a la percepció social negativa de la formació a distància, contra la qual ha calgut guanyar moltes batalles.

És cert que la incertesa sobre l'evolució de la pandèmia aboca molts col·lectius a comportaments erràtics i que en altres circumstàncies serien anòmals i imprevisibles. En el cas que ens ocupa, però, les xifres de la preinscripció ja anunciaven un creixement molt important del volum de persones que volien accedir a l'FP. **Posar en marxa un dispositiu d'emergència per fer front a la situació hauria estat una mesura recomanable per a aquest curs i és inexcusable per a l'inici del curs 2022-2023.**

Sense negar l'esforç pressupostari de la Generalitat —que hi ha estat—, en el cas d'aquests dos cicles de grau mitjà (Cures Auxiliars d'Infermeria i Sistemes Microinformàtics i Xarxes), es podia haver fet **una ampliació més gran de les places de formació presencial**. Evidentment, això hauria significat un esforç econòmic complementari⁵ i dificultats d'encaix en l'organització dels centres de la família professional de la sanitat. Però aplicant mesures com, per exemple, la d'impartir aquests ensenyaments en torn de tarda, es podria haver augmentat l'oferta de dos cicles que són prou polivalents per entendre'ls com un facilitador de l'accés al mercat de treball o de la continuïtat en la formació. Està clar que aquí entrariem en un debat central, el de l'oferta d'FP com a punt d'equilibri entre la demanda de formació i la d'ocupació, que abordarem en el proper apartat.

⁵ En el cas del cicle de Sistemes Microinformàtics i Xarxes, la disponibilitat d'espais en torn de tarda a centenars d'instituts escampats per tot Catalunya —de fet, només es necessiten ordinadors i accés a la xarxa, i això ho tenen tots els instituts— hauria minimitzat la despesa necessària. En el cas de Cures Auxiliars d'Infermeria, és necessari disposar de taller.

5. L'ENCAIX AMB LA DEMANDA D'OCUPACIÓ

La crisi generada pel creixement de la demanda de formació ha tingut un petit colofó en algunes peces publicades, que han assenyalat que aquest augment no pal·liaria **les mancances de personal qualificat que sovint pateixen les empreses a Catalunya**. S'han repetit tres arguments sobre l'FP, més instal·lats en el debat públic que en la pràctica de moltes empreses:

1. Hi ha una manca de professionals amb la qualificació necessària per a llocs de treball en indústries o tecnologies emergents, que s'afegeix a dèficits crònics de les professions industrials.
2. Aquest fet representa un obstacle per als projectes de les empreses, en forma d'alentiment del seu ritme de desenvolupament i de temptacions de deslocalització.
3. Les empreses que treballen amb tecnologies noves han de formar els seus propis serveis tècnics (sic).

Com sempre, cadascuna d'aquestes afirmacions conté una part de veritat. Òbviament, la manca de professionals qualificats és un problema per a qualsevol empresa que la pateixi, representa un fre a determinats projectes i pot obligar-la a internalitzar formacions que no li correspondrien. Però d'aquí a afirmar que tota la responsabilitat d'aquesta problemàtica recau en el sistema d'FP hi ha un abisme.

No es pot ometre que venim d'una economia que durant dècades ha basat la seva competitivitat en salaris baixos, llocs de treball que no requerien qualificació, contractació de persones amb qualificació més alta de la requerida (universitaris en comptes de tècnics d'FP), poc valor afegit en coneixement... Fem un traç molt gruixut, sí, però aquestes constants hi han estat i el seu pòsit és encara present. En definitiva, **l'FP no és més que una**

eina que, en darrer terme, ha de respondre a la demanda d'ocupació, que **ahora depèn de l'economia. S'ha d'exigir la màxima eficiència al sistema** **d'FP sense oblidar, però, que la seva contribució és deutora de l'evolució** **de l'economia.** Exagerant l'expressió, podríem dir que «cada economia té l'FP que es mereix» (o que realment necessita), per sobre o per sota dels discursos formals.

Les proclames sobre la falta de camioners, cambrers o paletes són un bon exemple de la frivolitat amb què solen abordar-se aquestes qüestions. Amb relació als primers, entre el Brexit i, sobretot, l'eclosió del transport de mercaderies derivada del comerç electrònic, la demanda de professionals ha crescut. El sector es troba que, per a una professió per a la qual només s'han demanat permisos de conduir i una prova, ara convindrien perfils més complets, amb domini d'idiomes, capacitats de gestió administrativa, etc. I la falta d'oferta en aquest sentit és evident. Però si l'oferta empresarial no és més atractiva i els requisits per exercir la professió no s'adapten, tot plegat és molt més un problema de professionalització del sector que no pas de resposta del sistema d'FP.

El cas de cambrers i paletes és encara més flagrant. Deixant de banda els dubtes sobre les lliçons que hàgim pogut aprendre durant la pandèmia amb relació a dos sectors cabdals de l'economia catalana –turisme i construcció–, no creiem que l'escassetat actual, si n'hi ha, tingui gaire a veure amb la manca d'encaix entre les competències de les persones en finalitzar la seva formació i les que necessiten les empreses. Ni, d'altra banda, que es tracti de professions que la població en general desconeix. La problemàtica té molt més a veure amb el que sol ser una omisió estrident en bona part dels debats publicats sobre dificultats de contractació de professionals: el sou i les condicions de treball.

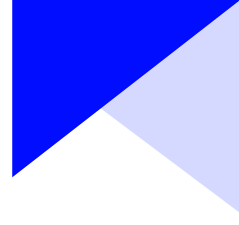
Sembla mentida, però aquest no és un fet excepcional: en la majoria d'enquestes sobre les dificultats que tenen les empreses per trobar les persones qualificades que necessiten, sol faltar una pregunta específica,

i clara, sobre el salari i les condicions de treball que l'empresa ofereix. I, naturalment, aquesta no és una qüestió menor. No hauria de sorprendre ningú que ofertes per a persones altament qualificades però amb condicions retributives baixes no tinguin resposta. Ni que llocs de treball que requereixen una qualificació mitjana i que, per contra, ofereixen condicions de treball dures també siguin difícils de cobrir. En aquests supòsits no es podria atribuir la responsabilitat al sistema d'FP —per molt que n'hi tingui una part—, sinó senzillament al fet que les ofertes cotitzen a la baixa en el mercat de treball.

Curiosament, aquesta reflexió va rebre el suport inesperat d'una persona molt poc sospitosa de voler socavar els fonaments del capitalisme: l'actual president dels Estats Units d'Amèrica, Joe Biden. En efecte, el passat 24 de juny, en la roda de premsa posterior a l'acord sobre infraestructures, una de les preguntes que li van plantejar feia referència a les queixes dels empresaris sobre l'escassetat de mà d'obra al país. La resposta, irònica en la forma però contundent en el fons, ha fet fortuna: «Pay them more!». Val molt la pena tenir-ho en compte abans d'omplir pàgines obviant aquesta qüestió cabdal.

No parlem de bones o males pràctiques: **el principal problema a Catalunya rau en la gran preeminència de petites empreses i microempreses del sector serveis —les del sector industrial constitueixen un cas diferent— que simplement no tenen el múscul financer necessari per tenir polítiques retributives atractives per als professionals.** Si les tinguessin, probablement el seus resultats se'n ressentirien i posarien en qüestió la viabilitat de l'empresa. Però això és una cosa, i l'altra és distorsionar la causa dels problemes difonent un discurs que és, en essència, trampós. L'FP ha de fer esforços per millorar aquest encaix? Per descomptat, sí! Però pot fer poquíssim si **els sous i les condicions de treball que ofereixen les empreses «expulsen» candidatures que, d'altra banda, podrien ser adequades per a les seves necessitats.** Tot plegat és tan obvi com escassa és la referència a aquesta dada en massa manifestacions sobre les mancances de personal qualificat al país.

És cert que l'Administració té molt de marge per millorar els sistemes d'orientació professional a disposició de la ciutadania, que li cal simplificar, intensificar i estendre els processos d'avaluació i acreditació de competències professionals, i que faria bé de donar a conèixer noves titulacions que van apareixent o, més encara, adaptacions curriculars de títols ja existents que donen sortida a necessitats d'empreses de sectors diversos. Però així com l'Administració té els seus deures, en el debat públic sobre les necessitats de professionals de les empreses faríem bé d'incorporar-hi **dues consideracions** que, al nostre parer, l'enriquirien:

- ▶ **A Catalunya no hi ha una aposta industrial decidida i clarament identificable.** De fet, la pèrdua relativa de posicions de la indústria a Catalunya va ser rigorosament diagnosticada ja fa una colla d'anys.

D'altra banda, les operacions empresarials que mostrin un camí innovador a seguir són, lamentablement, massa escasses (si les comparem amb el conjunt de l'activitat econòmica) i quantitativament insuficients per resultar significatives en termes de generar demanda de formació. I no podem oblidar que els sistemes de formació, per naturalesa, són reactius: avui comencen a formar persones que d'aquí a dos anys esdevindran tècnics qualificats. Si l'horitzó no és clar, la reacció es fa més difícil i té riscos clars d'esdevenir erràtica. I en matèria de política industrial, les incògnites a Catalunya són encara massa nombroses: quines apostes es faran? Es reconvertiran sectors? Com s'orientaran els ajustos derivats de l'emergència climàtica, el canvi tecnològic i la crisi demogràfica? Sembla clar que l'única manera de respondre encertadament a aquestes incògnites és treballant conjuntament empreses i centres de formació, a l'estil de tants i tants convenis que el Departament d'Educació té formalitzats amb empreses.

- ▶ **Els cicles més curts de vida de les tecnologies són directament proporcionals a la necessitat (inevitable) de les empreses de formar el seu propi personal i el de nova incorporació.** És cert que, per dotar de més eficiència les empreses i els dispositius de formació, convé definir amb precisió on comencen i on acaben les funcions de les unes i dels altres. En aquest sentit, una major polivalència de títols d'FP seria un gran ajut que, però, no hauria d'anar en detriment de les accions de formació contínua que l'empresa ha d'incorporar a la seva activitat regular.

Resoldre la tensió entre la demanda de formació i la d'ocupació és la clau de la planificació de l'oferta d'FP. En definitiva, quina de les dues demandes ha de dominar? És qüestió de trobar el punt d'equilibri, però no es tracta d'una recerca senzilla. Dos exemples il·lustren els dos extrems:

- ▶ Tradicionalment, els cicles formatius de Comunicació, Imatge i So obtenen resultats pobres en la inserció laboral de les persones que s'hi graduen. Els estudis d'inserció laboral dels titulats d'FP que el Consell de Cambres de Comerç i el Departament d'Educació han publicat ininterrompudament des de 2007 en donen fe. Però, per contra, aquests cicles formatius tenen un atractiu indubtable per als demandants de formació, especialment els joves. Un increment exponencial de l'oferta deixaria satisfeta aquesta demanda –inicialment–, però a canvi d'adreçar-la a un futur laboral molt incert. Si això passés, hauríem de dir que el sistema no funciona.
- ▶ En sentit contrari, els cicles formatius adreçats a la indústria són els que proporcionen uns índexs d'inserció laboral més remarcables, a banda d'estabilitat i bons nivells salarials. Per contra, per raons prou conegudes i que ara seria massa llarg de detallar, el seu ganxo entre els demandants de formació és escàs. En els darrers 15 anys de l'FP a Catalunya trobaríem més d'un any en què s'ha fet un esforç notable en l'ampliació de l'oferta de cicles «industrials»: en moltes d'aquestes

ocasions la resposta dels estudiants potencials ha estat pobra. Vol dir que cal renunciar a aquest tipus d'esforç des de l'Administració? No. Però sí que significa que **cal aplicar mesures complementàries per incentivar la demanda de formació d'aquells cicles amb millor inserció laboral**, és a dir, dels cicles que formen els professionals que el mercat de treball necessita. En aquest cas, alguna cosa hi tenen a veure les mancances de la política industrial a Catalunya i les dificultats de les corresponents inversions públiques o privades. Si, malgrat els consensos institucionals existents, la indústria va perdent posicions en termes relatius –com més d'un treball acadèmic ha mostrat amb solvència– no és tan estrany que aquesta realitat derivi en una certa contracció de la demanda de formació.

La mesura justa és, doncs, prou complicada. Impossible? Gens ni mica. Tot i que calgui tenir molt presents fenòmens com l'evolució de les funcions que la societat ha anat atorgant al grau mitjà –a les quals fèiem referència en la introducció d'aquest informe–, continua sent vigent que el punt d'arribada (la inserció laboral, la demanda d'ocupació) **és el que ha de marcar la pauta a partir de la qual els mecanismes de mediació amb la demanda de formació** (instruments de prospectiva o d'orientació, per exemple, però no únicament) **han de ser prou sofisticats i complets per decantar inclinacions de tipus més personal cap a la fita de l'accés al treball i a la vida adulta**. No sembla que avui la Generalitat de Catalunya compti amb mecanismes de mediació d'aquestes característiques.

6. DÈFICITS ESTRUCTURALS QUE NO AJUDEN

Hi ha diversos dèficits estructurals de l'FP a Catalunya que han acabat de reblar el clau de la crisi de setembre de 2021. Com a tals, són dèficits que incideixen cada any en la planificació de l'oferta d'FP, però aquest curs el creixement de la demanda de llocs de formació els ha fet més evidents:

1. El més important, amb diferència, és la falta d'infraestructura física: espais disponibles i equipaments adequats. Els increments d'oferta dels darrers anys s'han basat únicament en la dotació de professorat. Aquest, òbviament, és el factor indispensable de la formació, el que la fa viable i, també, el cost més important. Però encara que sigui en cicles més llargs, s'ha d'acompanyar amb inversió en espais i equipaments. No ha estat el cas en la darrera dècada: la manca d'inversions físiques s'ha anat acumulant i ha esdevingut, en conseqüència, un llast gairebé insalvable per a ampliacions d'oferta que puguin absorbir un volum més gran de demanda de formació i puguin fer-ho amb la qualitat exigible.

2. Hi ha mancança d'informació prospectiva integrada que permeti disposar d'un mapa de la demanda d'ocupació i creuar-la amb previsions de la demanda de formació. Qui té la responsabilitat de planificar l'oferta d'FP del sistema educatiu només disposa de dades precàries. Això no vol dir que la planificació es faci a cegues, ni molt menys: es disposa de dades de demografia escolar, de les dades molt valuoses que proporciona el QBID (sistema de gestió de les pràctiques en empreses) i de les dades derivades del procés de planificació que el Departament d'Educació fa a través dels seus diferents serveis territorials. Però la incidència que les dades sobre activitat econòmica, ocupació i mercat de treball tenen en la planificació és molt menor i inorgànica. I rarament es compta amb aquesta informació detallada a escala territorial, un factor decisiu, atès que és a escala territorial que es concreta l'oferta. Suplir l'objectivitat i la fredor de les dades amb una certa intuïció voluntarista tampoc és l'opció: ni la demanda de formació ni la d'ocupació variaran substancialment perquè els diferents agents

involucrats en l'FP considerin que cal anar en una direcció determinada (com hem argumentat en el cas de la promoció dels cicles industrials).

3. Malgrat que no hagin tingut una influència directa en la crisi de setembre, hi ha un conjunt de dèficits que no han contribuït a facilitar solucions. Fem referència a factors tan diversos com la insuficient informació sobre l'FP que reben els estudiants d'ESO i batxillerat, la insuportable lentitud de la posada en marxa d'un procediment d'avaluació i acreditació de competències professionals adquirides en la vida laboral,⁶ que hauria pogut perfilar molt millor els demandants i adreçar-los a la matrícula per crèdits, o l'absència d'un sistema integrat d'FP, que hauria permès que mesures com l'oferta formativa vinculada a certificats de professionalitat fos realment operativa.⁷ Hi insistim: no es tracta de factors decisius en aquesta crisi. Més aviat són impediments per fer més fluida la recerca de solucions i, al capdavall, contribuir al creixement de l'FP.

4. Finalment, la marcada especialització de l'oferta d'FP inicial, especialment significativa en el grau mitjà, és una dificultat afegida als processos d'assignació de places de formació. Lògicament, si l'especialització fos una necessitat molt clara de les empreses, aquestes dificultats passarien a segon terme. Però cada cop és menys clar que el que necessiti actualment el teixit empresarial siguin perfils de tècnics mitjans molt especialitzats. De tota manera, aquest és un debat del tot necessari que en cap cas, però, podrà tenir resultats a curt termini.

⁶ Aparentment en vies de solució, vista la campanya en mitjans de comunicació endegada en el moment de redactar aquest informe.

⁷ Si admetéssim que aquest sistema ja existeix a Catalunya, hauríem d'acceptar que una part del sistema «s'hi ha posat de perfil» durant un parell de mesos. La gestió d'aquesta crisi ha recaigut en el Departament d'Educació.

I 7. PROPOSTES

1. La disponibilitat d'espais i equipaments és, actualment, el principal obstacle per a una expansió de l'oferta d'FP que pugui satisfer la demanda de formació per tal de poder donar resposta, en darrer terme, a la demanda d'ocupació. Les inversions (construcció o habilitació d'espais i compra d'equipaments) porten una dècada d'endarreriment. Calen urgentment partides específiques en cadascun d'aquests dos apartats que permetin fer créixer l'oferta quantitativament i qualitativament. Per descomptat, això vol dir més recursos econòmics, però aquests recursos estan perfectament a l'abast del pressupost de l'Administració educativa. Només cal prioritzar. Així, per exemple, el retrocés de l'alumnat de la primària faria possible adaptar edificis com a centres d'FP amb menys costos. Sigui com sigui, caldria abandonar la quadratura del cercle consistent a dir que l'FP és molt important per tot seguit reduir-hi les inversions al simple manteniment.

Hem assolit el punt en què la dotació de professorat, que és, amb molta diferència, la principal despesa de l'FP, continua sent imprescindible però ha deixat de ser suficient. Cal un **pla de xoc per habilitar nous espais i proporcionar equipaments**. Una bona notícia com la transferència del govern espanyol al català de 534.375 euros addicionals per a la creació de 285 noves places d'FP –coneguda fa poques setmanes– hauria d'actuar com a estímul per a un pla molt més ambiciós que no només es destinés a contractar més professorat, que també, sinó a fer possibles inversions que l'FP fa temps que necessita i espera.

2. De la crisi de setembre se n'hauria d'aprendre una lliçó per al setembre de 2022 (i següents): **cal tenir un dispositiu d'emergència per al cas que les previsions es desbordin**. No és possible preveure si la pandèmia haurà remès de forma gairebé definitiva o no, però en qualsevol cas no es poden descartar comportaments erràtics postpandèmia, molt difícils de preveure i d'afinar als nivells que la planificació de l'oferta requereix.

Per exemple, si hi hagués un increment de la demanda de majors de 20 anys, una part es podria derivar a certificats de professionalitat que impartissin els instituts (i després fer les convalidacions que convingui). Naturalment, el dispositiu d'emergència ha de comptar amb recursos pressupostaris que facin possibles solucions de darrera hora.

3. Per tal de poder fer una oferta per al curs 2022-2023 que respongui a les necessitats de persones qualificades que tenen les empreses i, alhora, tinguin en compte les tendències de la demanda de formació, **cal disposar de dades sistematitzades (actuals i històriques)** sobre demografia, demografia escolar, taxes de graduació de les diferents etapes educatives, activitat econòmica, ocupació, necessitats a escala territorial, expectatives de les persones i un llarg etcètera. Cal tenir, en síntesi, una informació molt més afnada i precisa que la disponible actualment. D'aquesta informació se'n podria derivar una planificació de l'oferta que comptés amb els recursos per no deixar cap demandant d'FPGM –sobretot, però també d'FPGS– sense plaça i que, al mateix temps, constituís una bona contribució a les necessitats de l'economia i la cohesió social.

4. Cal prendre diverses **mesures administratives que millorin el procediment de preinscripció i matrícula**. En suggerim algunes:

A. S'han d'establir mecanismes rigorosos de **seguiment i correcció de la doble matriculació**, una mesura especialment exigible en la duplicitat entre el grau mitjà i el batxillerat, però també molt desitjable per a les dobles preinscripcions a cicles de grau superior i estudis universitaris. La «nuvolositat» que aquestes duplicitats aporten a tot el procediment no és admissible.

B. Cal disposar **d'indicadors «en temps real»** de cada una de les fases per tal de poder replanificar i implantar o autoritzar nous grups en cas necessari.

C. És necessària una **coordinació** digna d'aquest nom entre les diferents unitats de l'Administració educativa implicades en el procés de preinscripció i matrícula. Malgrat haver estat reiterada en moltes ocasions, però sovint poc atesa, no és una necessitat menor. Davant de situacions com la creada el setembre de 2021, l'absència d'aquesta coordinació és inexcusable.

D. El fet de vincular la preinscripció a un torn determinat –matí o tarda– i relegar a la cua del torn no triat aquells qui, per nota, no obtenen plaça en l'horari demanat també admetria canvis que evitarien greuges comparatius.

E. Seria recomanable **avançar en el temps els períodes de preinscripció i matrícula** per tenir més marge de maniobra i poder introduir les correccions oportunes amb relació a la planificació inicial de l'oferta. Amb tot, sempre cal preveure una acció intensa durant el mes de juliol, perquè és aleshores quan es desvelen les incògnites sobre persones que superen etapes o proves que donarien accés a l'FP. Un cop més, es reforça la necessitat d'un **dispositiu i un pressupost d'emergència**.

F. Pel que fa al grau mitjà, es podria estudiar la prioritització de la matrícula per als menors de 19 o 20 anys i, en cas d'haver-hi mancança de places, derivar els més adults a l'IOC o a una oferta realment operativa de certificats de professionalitat.

G. Els criteris per **accedir al grau superior s'haurien d'adaptar** als temps actuals. Hem vist que la reserva del 60% per a alumnes procedents de batxillerat, del 20% per a alumnes procedents de proves d'accés i del 20% per als qui venen directament del grau mitjà no funciona. La modificació necessària sembla que ja està en marxa.

5. Caldria culminar el procés pel qual la durada del cicle de Cures Auxiliars d'Infermeria passi d'un any a dos. Òbviament, això significa doblar la despesa que es dedica a aquest cicle formatiu a Catalunya, però ni de lluny estem parlant de xifres inabastables. A banda de donar més consistència al bagatge competencial que aporta el cicle –que és l'element fonamental–, s'eliminarà la distorsió que la singularitat d'una durada més reduïda introdueix en l'atractiu del cicle. Aquesta és una competència del Ministerio de Educación y Formación Profesional, però la Generalitat faria bé de pressionar i proposar solucions a les tensions amb el sector sanitari per tal de resoldre el tema amb urgència.

6. La crisi de setembre no ha d'aturar les accions de l'Administració per continuar estimulant la demanda d'FP. El dèficit acumulat és massa important per cedir a la temptació de considerar que amb el creixement de la demanda de formació «ja està tot fet». Convindria, a més, que aquest esforç se centrés **a promocionar aquelles formacions que s'adiguin més als perfils emergents** en el mercat de treball (una raó més per resoldre amb urgència els dèficits de prospectiva).

7. Una mesura de cost molt reduït i que podria tenir un impacte remarcable seria facilitar als tutors de 4t d'ESO una mínima formació sobre l'FP i material informatiu actualitzat i contextualitzat en el seu territori. Aquesta acció milloraria molt la informació que es dona sobre l'FP: tot l'alumnat de l'ESO rep, en un moment o altre, informació sobre les opcions que tindrà un cop acabi l'ensenyament obligatori. És evident que aquesta informació després és filtrada per les preferències d'un mateix, dels companys i amics, de les famílies, de l'entorn social, etc. Però només el fet de rebre més informació sobre l'FP de la que es rep actualment, i el fet que aquesta informació es refereixi a l'FP accessible en un àmbit territorial determinat, seria un pas endavant molt remarcable. I s'hauria fet una mica de camí per reorientar els joves cap als cicles amb més demanda empresarial que, d'entrada, els resulten menys atractius (val a dir que uns cicles més polivalents ajudarien a resoldre aquest dilema).

Tindria costos poc rellevants que els futurs demandants poguessin accedir a informació acurada sobre les perspectives que obre cadascuna de les formacions. El Departament d'Educació disposa dels resultats de l'enquesta d'inserció laboral dels graduats d'FP que elabora anualment amb les cambres de comerç catalanes: fer-los circular i que arribessin a l'alumnat d'ESO i batxillerat en el moment que han de fer la seva tria d'estudis seria una mesura magnífica per poder dur-la a terme de forma més rigorosa i conscient.

Per la seva banda, **els actors empresarials dels sectors i/o territoris on no hi ha suficient demanda vocacional dels joves haurien d'incrementar notablement la seva implicació directa en el procés de preinscripció:** no s'hi val a plantejar el problema i desentendre's de la recerca d'unes solucions que, en definitiva, actuarien a favor del seu propi interès. D'aquestes accions, no hauríem d'esperar-ne un impacte immediat i decisiu en forma de canvi dràstic en les tendències de la demanda de formació, però reforçar-les ha de ser un factor de correcció per al proper curs escolar i, sobretot, un actiu important a llarg termini.

8. Per molt que només puguem esperar resultats a llarg termini, **és urgent iniciar el debat sobre l'especialització o la major polivalència dels cicles formatius,** tant dels de grau superior com, sobretot, dels de grau mitjà. A l'efecte del que ens ocupa, l'excés d'especialització complica els accessos a l'FP i en bona part està deixant de ser una exigència del món empresarial.

9. La planificació de l'oferta per al proper curs escolar ha de refermar el lideratge de l'FP pública, adaptant-la, això sí, a allò que requereixi el joc entre la demanda d'ocupació i la previsible demanda de formació. I ha de fer-ho precisament en interès de l'empresa privada, que necessita disposar d'un sistema de formació de professionals que no estigui sotmès als vaivens del mercat: i això només ho dona l'FP pública.

10. En la mesura del possible, seria interessant que des dels òrgans de l'Administració que pertoqui es promoguessin estudis monogràfics dels fenòmens que, un any rere l'altre, incideixen en l'accés a l'FP.

El primer, imprescindible, és un estudi rigorós i a fons sobre la crisi de les matriculacions de setembre de 2021. Un estudi que reculli totes les constants i variables en joc, que incorpori la visió territorial de la problemàtica i que, en definitiva, sigui una eina per evitar la repetició del problema. Però n'hi hauria més: valdria la pena verificar quin és l'impacte de les adaptacions curriculars i de l'avenç del concepte inclusiu de l'ESO en l'augment de la taxa de graduació. O estudiar quin ha estat l'impacte de les mesures que faciliten l'accés directe del grau mitjà al grau superior. O conèixer acuradament quins són els factors que realment determinen la tria d'un tipus d'estudi. Les respostes que avui es donen de forma contundent rarament estan avalades per un estudi a fons del tema i, en massa ocasions, no van més enllà de la intuïció més o menys fonamentada. Del coneixement acurat d'aquest fenomen, se'n podrien derivar alternatives òptimes per posar en coneixement dels possibles candidats (i famílies) en quines empreses, i de quins sectors i territoris, realment hi ha les oportunitats més destacables i, per contra, quins estudis auguren una major dificultat d'inserció laboral. Un tipus d'estudi així, que ultrapassa la mera disponibilitat i interpretació de dades, i d'altres de similars que es poguessin endegar serien una bona contribució per evitar ensopegar reiteradament amb les mateixes pedres.

Però bé, com ja hem dit, el més important i urgent és que l'Administració analitzi amb el màxim rigor i detall què ha passat i que apliqui les solucions que la relativa imprevisibilitat dels fets d'aquest curs no ha permès d'aplicar. Cal, també, que tots els actors implicats directament o indirectament en l'FP hi ajudin.

Tant de bo l'increment de la demanda de formació es repeteixi a l'inici del curs 2022-2023. Aleshores, però, una crisi com la de setembre de 2021 no seria justificable: hi haurà hagut un any sencer per aprendre què cal fer. D'aquí a mig any, hauríem de poder afirmar que els resultats del procés de preinscripció i matrícula per al curs 2022-2023 no han deixat ningú sense plaça i que, alhora, les places atorgades contribuiran, a llarg termini, a proveir les persones qualificades que l'activitat econòmica demana. De passada, **haurien de permetre desterrar aquest costum, tan arrelat com injust, de parlar sempre de l'FP com d'un problema.**

